

Door: Hans Mohrmann

Wil je iets weten over de bijen? Vraag gerust de bijenvader op De Hoorneboeg mocht je hem zien, hij steekt niet, hij is immers een dar.



Door het warme en droge voorjaar bloeien bramen uitbundig, dat is mooie dracht voor de bijen. Hopelijk kleurt de heide in augustus paars, bloeit de hederavolop in de late herfst, een gaan de dames met voldoende voedselvoorraad de winter in. Ja grote hoeveelheden dracht (pollen en nectar) zijn belangrijk voor honingbijen daar deze als enige soort als volk de winter doorkomt. De honingbij is een van de ongeveer driehonderdvijftig verschillende bijensoorten. De meesten soorten leven in symbiose een specifiek bloemetje, leven kort en vliegen een zeer beperkte afstand, dat maakt ze kwetsbaar. Alle insecten hebben het moeilijk. Pesticides doden bacteriën en schimmels op de pollen, en dat is nou juist wat larven nodig hebben. Onze natuur is ingericht op een efficiënte landbouw, gekronkelde waterlopen zijn strak getrokken, het waterpeil verlaagd, heggen en rafelrandjes zijn verdwenen, er heerst monocultuur. Na de hongerwinter zouden we nooit meer honger mogen krijgen, de landbouwproductie moest ophoog, de kosten omlaag en dat beleid heeft zijn prijs. Teveel honingbijen, teveel mensen, iets met een “te” is nooit goed, behalve “tevreden”.

Om de winter door te komen legt de honingbij een honingvoorraad aan. Vandaar de naam en de reden waarom, net als de beer, de mens bijzonder geïnteresseerd is in deze soort bijen. In de middeleeuwen hielden “Ziedlers” bijen in uitgehakte boomholtes, monniken gingen bijen in korven houden. Tot midden negentiende eeuw was honing de belangrijkste bron van zoet en was de bron van licht. Door de komst van kunstmest verdwenen woeste gronden, werden suikerbieten en parafine goedkoper dan honing en waskaarsen. Geleidelijk werden korven vervangen door kasten en nam de productie per volk van gemiddeld vijf liter naar tot veertig liter toe.

Deze bij is een sociaal en intelligent wezen dat zich als tienduizend jaar weet aan te passen aan veranderde omstandigheden. De hersenen zijn niet groter dan een speldenknop. Toch kan de bij veel onthouden door het buitengewoon hoge aantal verbindingen tussen de cellen (synapsen).

Zo heeft de zij een 3D kaart van de omgeving in haar hoofd en weet ze te communiceren met de andere bijen door te dansen, het maken van geluidjes en het uitstoten en ruiken van feromonen. Ze zijn sociaal en leren van elkaar hoe ze hun behuizing optimaal inrichten en schoonhouden van bijvoorbeeld de varroamijt. Een volk is gezond als er een leggende koningin is, die door het uitstoten van geurstoffen, zorgt dat het volk gerust is dat nakomelingen op komst zijn. De werksterbijen doorlopen allemaal dezelfde leerschool, eerst kamertje opruimen, dan larven en jonge bijtjes voeren, dan de wacht houden en tot slot voedsel halen. De helft van hun leven, leven ze in het donker, dan komen ze naar buiten. In de zomer leven er wel veertigduizend bijen in een korf, na de winter iets van vijfduizend. Hoe lang leeft een bij? De werksters een maand in de zomer, de winterbij wel een halfjaar, de koningin kan vijf jaar worden. En de dar? Dat is het mannetje, die is groot, maakt veel lawaai, kan niet steken, laat zich voeren en verwennen door werksterbijen. Tot de darrenslacht, dan is het afgelopen met de heren. Eind juli worden ze verstoten en de toegang tot de korf geweigerd, ze immers geen nut meer voor de dames, de tijd van bruidsvluchten van de maagdelijke koningen is dan voorbij.

De habitat van een honingbij is het bos waar zij leeft in boomholtes. Deze boswezens zijn een belangrijke schakel vormen door de bestuiving van bloesems in een uitgestrekt gebied. De donkere bij is de inheemse soort (vergelijk oeros) die is de laatste honderd jaar gaan kruisen met zuidelijke bijensoorten die door imkers geïmporteerd worden. Waarom imkers bijen importeren of bepaalde rassen houden? Omdat ze minder steken, omdat ze meer honing halen, omdat ze makkelijker in de omgang zijn. Is er honing van De Hoorneboeg te koop? Nee, de bijen worden hier gehouden uit de liefde voor de bij, niet voor de honing. Ze leven in oude korven, sommigen wel honderd tot honderdvijftig jaar oud. Korven zijn een betere habitat voor de bijen dan bijenkasten. Ze hebben meer de vorm en inhoud van een boomholte, de wanden zijn bedekt met propolis, ze mogen zelf hun raat bouwen en worden bij voorkeur niet gestoord. Hoe weet ik hoe het met ze gaat? Gewoon naar door ze te observeren in het vlieggat. Vliegen ze flinke hoeveelheden pollen binnen? Dan is hare majesteit aan de leg en is alles in orde. Lopen ze doelloos te lummelen? Dan zijn ze moer loos. De bijen blijven staan waar ze staan, er wordt niet mee gereisd, zo leren ze de omgeving goed kennen. Ze worden zoveel mogelijk met rust gelaten. Ze mogen in deze Hoorneboeg oase leven zodat we een genen poel houden van bijen die niet van imkeringrepen afhankelijk zijn en het ritme van bosleven weer eigen maken. Hopelijk vinden ze een paar boomholtes en weten ze zich staande te houden. Dan is deze 'rewilding' missie gelukt. De honingopbrengst uit korven is dus beperkt, maar als er honing is, dan krijgt de Tuinman altijd een deel van de opbrengst en zij verwerken het weer in de verrukkelijkste taarten.



De bijen op De Hoorneboeg zijn gewone huis tuin en keuken bijen, dat wil zeggen dat ze genen hebben van allerlei bijenrassen. Ze worden vooral met rust gelaten, zodat ze als volk van elkaar kunnen leren voldoende wintervoorraad (honing en pollen) aan te leggen, darren te maken en tijdig, niet te vaak, te zwermen. Allerlei eigenschappen die imkers, gericht op het oogsten van honing, juist bij de bijen willen onderdrukken. Op De Hoorneboeg staan de bijen pas vijf jaar op dezelfde plek, nu al is mijn waarneming dat ze met iets donkerder en vooral kleiner worden. Hoe dat zit weet ik niet, mogelijk dat de genen van de zwarte bij dominantier zijn? Waarschijnlijk maken ze kleinere raten dan de voorgedrukte raten die imkers gebruiken? In Engeland zijn recentelijk zwarte bijenvolken (oervolken) in boomholtes gevonden die donker, klein en hariger zijn dan de overige bijensoorten. Leven er nog honingbijen in boomholtes in Nederland? Zeker weten, al zijn ze moeilijk te ontdekken want de holtes zitten op vijf tot vijftien meter hoogte. Het is jammer dat natuurorganisaties en EIS te weinig oog hebben voor de wilde honingbij, want als we haar niet beschermen of "rewilden", gaat ook zij verloren.

Het zwermen is een indrukwekkend gebeuren. Met veel gegons trekken ongeveer duizendenbijen een korf uit en vliegen rond totdat de koningin ergens gaat zitten waarna ze in een tros gaan hangen. Dan gaan de speurbijen zoeken naar een nieuw onderkomen, ze kunnen snel weg zijn of een paar dagen blijven "hangen". Wees dan niet bang, loop door de zwermende bijen heen, ze zijn niet met jou bezig, ze hebben het te druk met zichzelf en vieren de geboorte van het nieuwe volk! De hangende tros kan je aaien, ze is zacht als fluweel, warm als een menselijk lichaam. Ongeveer 20% van de zwermen overleven, meer kan niet, want anders zouden we omkomen in de bijen!

Hoe zit het met de levenscyclus van een bijenvolk? Een bij is geen bij, de bij kan alleen als volk overleven en dat geeft het gevoel, als je erover nadenkt, dat het een superorganisme is waarbij iedere bij als een intelligent deel van een groter, nog intelligenter, geheel is. In het voorjaar, wanneer de dagen gaan lengen, gaat de koningin weer eitjes leggen. Als het koud is, niet te veel, maar als de wilgen gaan bloeien, snel meer en meer. In mei zijn er zoveel bijen dat het te druk wordt in de korf. Het bijenvolk besluit koninginnen dopen aan te maken, en zodra deze gedicht worden zodat de koningin zich kan verpoppen, wordt de oude koningin een paar dagen op dieet gezet en zodra ze kan vliegen, vliegt de helft van het volk weg met haar weg. Dat heet een voorzwerm. Dan loopt er een maagdelijke koning door het volk, maar zij is niet alleen, andere prinsesjes zijn ook in aantocht. Om te signaleren dat zij er is, gaat ze piepen, en de prinsesjes die nog in de dop zitten, geven haar een kwakend antwoord. Dat werkt natuurlijk op de zenuwen, dus vliegt zij ook uit met weer de helft van het volk, dit heet een nazwerm. Dit proces kan doorgaan totdat het volk van mening is dat ze moeten stoppen omdat anders er niemand meer in de korf zit. Als de maagdelijke koning een nieuw onderkomen heeft gevonden naar tevredenheid van de zwerm, dan moet zij op bruidsvlucht. Ze vliegt dan naar een darrenverzamelplaats, waar de heren uithangen, ze paart dan met een tiental heren en vliegt terug om eitjes te gaan leggen. Uit bevruchte eitjes komen dames, dat zijn allemaal halfzusters, en uit de onbevruchte eitjes: heren, allemaal broertjes met de genen van de moeder.